

Fekete J. József

KITÁRULKOZÓ HAZÁTLANSÁG – KONTRA (?) IDENTITÁSTUDAT

Nem tegnap óta figyelem, hogy mi történik a vajdasági magyar irodalmi porondon, számomra ez a bámulandó foci pályája, s bár rálátásom több irányból akadályoztatott, úgy tűnik, az elem táruló többé-kevésbé hiteles panorámára újabban sötét árnyékok vetülnek. Vagy sötét árnyékokat vetnek. Félreértés ne essék: nem temetni kívánom a vajdasági magyar irodalmat, különösen akkor nem, ha ez esetben irodalmon nem kizárólagosan szépirodalmat, fikción alapuló műveket értünk, hanem az itt élők frásbéli megnyilatkozásainak literális, irodalomba és irodalmiasságba hajló tevékenységét is ide számoljuk. Mert megeshet, hogy néhány évig mélyvölgyben a költészet, egy másik periódusban a széppróza, a harmadikban az értekező próza (habár ilyen időszakról valójában nem tudok), de összességben, könyvekben szemlélve, mindig kialakul valamiféle egyensúly a műnemek és a műfajok között. Megközelítőleg egy, másfél évtizedre visszatekintve azonban úgy tűnik, hogy a vajdasági magyar irodalom tényeit éppen idehaza veszi körül valami hermetikus bura, Magyarországon, Szlovákiában, Ukrajnában, Szlovéniában előbb tudnak egy itt megjelent munkáról, mint idehaza. Mintha az irodalmunkat egy évtizede vehemensen vagy vaktában elsiratók igazát kívánnák bizonyítani a lapok és a folyóiratok. Az Újvidéki Rádió, a Zombori Rádió, a *Kilátó* lehetőségeihez képest minden megjelent kiadvánnyal foglalkozik, de hány honi szerző munkáját értékelő kritika jelenik meg a *Híd*ban, a *Létünkben*, az *Üzenetben*, a *Symposion*ban, a Magyar Tanszék kiadványaiban? Mintha összecsukással kellene bizonyítani ennek az irodalomnak az elméleti úton megjósolt elsorvadását. Bányai János írta le a magyar nyelvet és irodalmat tanítók okulására, hogy: „Nincs se irodalom, se irodalmi mű a megértésre alapuló esztétikai tapasztalaton kívül.” Egyszerűsítsünk: nincs irodalom, ha nem olvassák. Bonyolítsuk: nincs irodalom, ha nincs kritikája. Sőt, azt is mondhatnánk, hogy olyan az irodalom, mint a kritikája, habár ez nem minden periódusban mérvadó megállapítás. Tény azonban, hogy a kritika háza táján nincs minden rendben, 2003-ban nem is jelent meg a Forumnál kritikakötet, kivéve Bányai János könyvét, amely bírálatokat is tartalmaz, ám a későbbiekben látjuk majd, a könyvtermés milyen szűk szelctére nyújt rálátást.

A kritika elmaradását ez az összefoglaló korántsem helyettesítheti, de annyi hozadéka talán lesz, hogy a folyóirat olvasója legalább egyetlen vajdasági magyar könyvkiadó évi termését az értelmező vázlatmondatok szintjéig áttekintheti. Kezdjük.

Jó esztendőti tudhat maga mögött Végel László, akinek 2003-ban kiadott harmadik könyve, a *Parainézis* című regény a Forumnál jelent meg, és meghatározó magyarországi folyóiratok, lapok kellő odafigyeléssel foglalkoztak vele. A regény szüzséje szerint Újvidéken, a múlt század hetvenes éveiben Damján Pál, Damján Gábriel nevelőapja, háború előtti kommunista, majd partizán, végül a szocializmus anyagi-politikai-hatalmi haszonélvezője a kor és a társadalmi mozgások kényszere alatt múltja kapcsán erkölcsi dilemma elé kényszerül: tudatosul benne, hogy „a győztesek közé került, habár minden elveszett (. . .) a vesztesek szenvednek (. . .), a győztesek mindent elvesztettek”, ezért hitben megingott lelkiismeretének megtisztítása érdekében múltjával úgy kíván elszámolni, hogy megírja és közkézre adja életrajzát. A végül kiadásra nem kerülő életrajz a regényben többször is összefoglalásra kerül, legmagvasabban a kommunisták öntisztulását és egymás közti leszámolásait szolgáló Oázis Klubban rendezett előadáson, amelynek egyik főszereplője Damján Gábriel, nézője pedig nevelőapja, Damján Pál. A regény többször is összefoglalja a saját szüzséjét, legközérthetőbben így: „Ebben a történetben egy férfi megöli szerelmét, Juditot, akiről nem tudta, hogy szintén kommunista. Az a feladata, hogy a párt utasítása alapján tegye el láb alól a szófogadatlanságokat. Te alakítod a szivart. Paulus a neved. Én vagyok a szerelmed. Kezdjük. Képzeld el, a férjem vallásos, az istent kereste bennem, és megtalálta, éppen Paulusnak köszönhetően bebizonyította. Mert egy napon Paulus illegálisan visszatért, s rábeszélte Ferencet, áldozza fel az életét, hogy egy tucatnyi emberéletet megmenten. Amikor másodszor tért vissza a városba, a saját szemével látta, hogy Judit az ellenséges tisztekkel kurválkodik. Harmadszor immár győztesként érkezett meg. Viszonytalan szerelme s Ferenc emlékének meggyalázása miatt, bosszúból hozzájárult Judit halálához. Akit egyébként is a kommunisták írtak le, hogy a múltjukról ne tanúskodhasson senki. Mi a különbség tehát a jó és a gonosz között? Ki az ártatlan és ki a bűnös, ki az áldozat? Judit? Paulus? Valójában egyszerre kell elbukniuk. (. . .) Mindenesetre Paulus életben maradt, s örökbe fogadta Judit fiát. Azt hiszi, ezzel megmenekül a büntetéstől.” A regényben a három nemzedék összefonódó sorsában megjelenített jugoszláv praxisú baloldalon nincs nyertes. Csak vesztesek, erkölcsi roncsok, kiégettek és reménytelenül csüggedők. „Minden nemzedék háttal fordít saját áldozatának” – írja Végel László, és ez így zajlik mindaddig, amíg ki nem derül, hogy a nemzedékek tulajdonképpen önmaguk áldozatai (is), így a regény fő kérdései az áldozat, az árulás, a szabadság, a hitre való sóvárgás.

Aki kedveli Brasnyó István prózáját, hosszabb szünet (?), kihagyás (?), elhúzódozó felkészülés (?) után ismét olvashat Brasnyó-regényt, a *Vakítást*, ami lényegében nem is annyira új, hiszen évekkal ezelőtt íródott, a regény utolsó mondatának vége szerint, ami az egyetlen időbeli fogódzó is a műben, 1998 *Luca napja* a szöveg befejezésének dátuma, de az ínyencek – magamat is kö-

zékük sorolom – számára az artisztikus próza hosszasan sóvárgott ízeit idézi meg. A hagyományos, történetelvű regényt kedvelők viszont aligha lelik örömeiket ebben a szövegben, ugyanis egy olyan lélegzetelállítóan izgalmas eseményig is, mint egy elköborolt, ingoványba süppedt tehénnek a szarván átvett lánccal való kirángatása a mocsárból, két fejezeten kell átrágnia magát, közben a tehénen kívül más, hús-vér figurával nem találkozhat. Igaz, az író figyelmeztet is erre. A regény derekán, midőn arra hívja fel a figyelmet, hogy olvasója követheti a légberántott hőseit, vagy inkább járkaálhat „olyan helyeken, ahol nagy kalandok vannak folyamatban és bátraké a szerencse, miként a régi regényekben, amelyek azonban többé-kevésbé még mindig mintaképpül szolgálnak a mai regényeknek is, meg jobbára a mostani létezésnek is, miközben az éltes hősök aránytalan mértékben, szinte kifejezhetetlenül megváltoztak”. Ez, a választási lehetőségként kínált út nem a *Vaktában* nyílik a hősök, sem az olvasó előtt.

Brasnyó István regényei kapcsán már nemegyszer mondtam el titkolatlan Németh László-parafrazis nyomán, hogy akkor is a legvajdaságibb prózaírók egyike lenne, ha a Vajdaság szót egyszer sem írná le, mint ahogy emlékezetem szerint mostani regényében sem teszi, bár itt már komoly kapaszkodót jelent Topolya, Szenttamás, Zenta, Kishegyes, Zombor, Bajsa, Tornonyos és Temerin említése, Szabadkának és Palicsnak pedig a létezés színhelyeként való föltüntetése, és ezáltal a hősök hazájának valamiféle körvonalazása is. Csakhogy valami baj van ezzel a hazával, ezért fródott a regény, és ha valaki átrágtá magát a szövegtengeren, és még mindig nem érti, honnét a hősök szinte léttelen egzisztenciája, miért is vetődik fel bennük nemegyszer kétség a maguk létezése felől, miért hozza-viszi őket a léghuzat folytonosan, Brasnyó – szokásától eltérően – ezt is megmagyarázza: „Tartanak a nagy, bánatos esték ezekben a vidéki városokban, a lépten-nyomon fölállított kávézóknak fölajzott oszmán zene szól, mint a hajótöröttek lakomáján az éjszaka peremvidéknél, hogy aki rágondol, szinte megdermed tőle: vajon honnan a bátorsága élni?” A kitárulkozott hazátlanság jelenik meg Brasnyó István *Vakta* című regényében, ami már túl van „az alélt hangulatokon, amelyek a sötétség jöttén jutnak a zenitjükre, valami kifejezhetetlenül magas szintű elvagyódással, mérhetetlen honvágyat ébresztve, de milyen haza után, amikor a visszahökkenő megnyilvánulásoknak e föltoluló halmaza teszi a tulajdonképpeni hazát, a mára véglegesen elhomályosult és elaggott otthont, a lassanként degradálódó pátriát, amely fokozatosan kinek-kinek az egyedülálló testébe szorul”.

Teljesen más, hagyományos alkotói koncepció eredménye, de ennek ellenére kész meglepetés Deák Ferenc regénye, a *Rétegek*. Olyan fegyelmezett egyszerűséggel beszél el a bánási Kenedi család tagjainak egymásba fonódó történetét, hogy az olvasót egyszeriben magával ragadja a közlés módja és tartalma, a lutheránus és kálvinista nyelvi egyszerűség, a mondatszövsök zökkenőmentessége és a történet vonzó előadása. A 333 oldalas könyvben – Brasnyó regényével ellentétben – lényegében csak történet van. Rövid, feszes mondatok, leginkább egy-két mondatos bekezdések, a leghosszabbak is alig néhány sorosak, nincs itt semmi felesleg, semmi sallang, a történet hömpölygését nem

akasztja meg részletező leírás, még akkor sem, amikor a család két, látomásokkal megvert vagy megáldott tagja szürrealisztikus víziók terepére téved. Deák Ferenc nyelvi tehetsége létrehozta Bánát regényét, egy kiváló család- vagy történelmi regényt, amely történetében nem idealizálja a térségben együtt élő svábok, szerbek, magyarok, románok kapcsolatait, szó sincs az egymás mellett vagy együttélés negédes illúziójának habveréséről, a nemzeti tolerancia, a humánus általános kényszerítő erejének a valósággal szembe forduló beteljesüléséről, az író kendőzetlenül mutatja be a regényhősök gyarló természetéből fakadó túlkapásait és azok törvényszerű bukását, akik emberek próbáltak maradni az embertelenségben, hiszen – könyv tanulsága szerint – „a pokol házhoz jön”. A regény tere a nagy és „tehetősnek mondható” Kenedi család léttére nyomán kiindázik a bánsági tanyavilágba, a környező településekre, s átível Bácskába, Romániába, Magyarországra. Hiszen népes a Kenedi család, amiről talán nem indokolatlanul feltételezhetjük, hogy modelljét a Deák család adta, szóval népes a család, sok helyen gyökeret vert vagy igyekezett megkapaszkodni. Ha az első oldalon a szerző nem vezeti be részletesen a családfát, nem sorolja fel a szereplőket, mint ahogy egy drámai szöveg elején szokás, az olvasó aligha követhetné a történetek áradása közepette a familiáris szájakat. Vagyis az író pontosan addig fogja az olvasó kezét, amíg annak szüksége van az útbaigazításra, onnan majd csak utalások segítik át a pergő eseménysoron, szinte forgatókönyvszerűen indítva el a képzeletet, hogy amit a filmben a kép mond el, azt a regényben az olvasó tudata fejtsse ki.

*

Az 1999 táján keletkezett költemények, amelyek jószerével 2002-ben és 2003-ban jelentek meg kötetben, szóval az elmúlt évszázad végének a kortárs vajdasági költők életében talán legválságosabb, NATO-bombázások által megjelölt esztendejében született versek főként élményanyagként szervesülnek formába. Még a kötött formákat Tari Istvánhoz, Jung Károlyhoz és másokhoz hasonlatosan nagyra értékelő alkotónál, Böndör Pálnál is ez tapasztalható: a vers élményanyagot formázó alkotásként tárgyasul. A jelenséget valamiféle módosulási iránynak is tekinthetjük a vajdasági magyar költészetben. A vers egyre inkább narratívába hajlik, Harkai Vass Évánál részben, Bogdán József esetében teljességgel, Böndör Pálnál jószerével, vagyis egy olyan folyamat játszódik le, amely során a vers, szerkezetétől függetlenül történetbe fordul, s immár a vers létje nem a költészet, hanem az azt meghaladó lét, vagyis a folyamat végén az egzisztencia válik a költészet tárgyává.

Böndör Pál *Kóros elváltozások* című kötetében az életanyag egynemű költészeti anyaggá szervesült, a poétikai intenció egységesen vetült rá a tapasztalatra. A költő korábbi verseiből megszokott ironia és önironia, szellemes élcelődés mögül folyton átüt egy hamisítás-érzés, az élet helyett az élet illúziójának a megélése, a valóság szurrogátumokkal való helyettesítése okozta keserűen elégikus hang. A költői „én” magát „egy önérzet pótlékokra szokott maradéka”-nak tekinti, aki akár programszerűen is vállalná a hamisságnak az igazság fölé való helyezését. A léttapasztalat keserűségének a poézisre való

kivetülése inkább kételyként fogalmazódik meg, visszafogottabban, mint például Harkai Vass Évánál, aki egészen a költészet tagadásáig jutott el 2003-as verseskönyvében. Böndör inkább letargikus szkepticizmussal tekint költészetére: „*Verselgatsz még? Nem is tudom – / talán már nem is. Gondolom ezek már / nem is versek. Remélem hogy / már nem versek. / Elegem van // a versekből.*” Ennek ellenére azonban tovább befelé fordul a verssel, megadja neki, ami dukál: gondoskodást, törődést: a költészet folyamatos nyelvfilozófiai megközelítése tartja egyensúlyban Böndör Pál verseit, nem hagyja a létanyagot elhatalmasodni a versen, és teszi lehetővé, hogy a lírai helyzet, a pillanat és a tapasztalat drámaisága, valamint a poétikai intenció hiteles, esztétikai élményt nyújtó formában tárgyasuljon.

Gulyás József *Közel és távol* című kötetében az 1959-ből, majd későbből jegyzett költemények mindenképp a küldetéstudatos líra tipikus megszólalását tükrözik, amelyben a szocialista proletár-patetika és forradalmár-szólam nyer kifejezést a szociális tehetetlenség fölötti borongásban. Úgy tűnik, ez a patetikus retorika Gulyás verseiben nem szerepjátszás, hanem láz, morális hevület, a jobb sorsra érdemes ifjú élet veszendősége fölötti borongás, amelynek gyakran költőietlen nyelvi kivetülését négy évtized távolából is vállalja a költő. Szociográfiai pillanatképek, valamint szociográfiai zsánerképek ötvöződnek ezekben a versekben a szociális érzés hangsúlyozott kifejtésével és a szocializálódás beteljesületlen igényével. Az a költő szól meg az 1959-es versekben, aki a tapasztalt társadalmi igazságtalanságok okán ökölrel verné az asztalt, de lényegében nincs vitapartner, ezért csak dühösen vagy elkeseredetten – befelé – kiáltozik. Ezen túlmenően azonban folyamatosan ott munkál a versekben a költői öntudat kimerevítése, ám e büszke hang szinte csak villanásokra bukkan föl a közösség – s mindenképp saját – anyagi-erkölcsi elesettsége fölötti aggódó, borongós izzás mögül. A nincs hova menekülés folyton visszatérő, a későbbiekben epigrammatikusan is megfogalmazott gondolata is itt, a korai versekben csírázott ki Gulyás József költészetében, hogy annak egyik legnagyobb jelentőségű felismerésévé és meghatározójává terebélyesedjen. Innét már csak egyetlen lépés az ellentéteket egybefogó tapasztalatig, a mindent a semmivel azonosító megrendítő és elbizonytalanító élményig, ami a költő feladatát végérvényesen a valóság vállalásában jelöli meg. A költő nem csupán a maga sorsát vállalja, hanem „mindenkiét”, s az ebből fakadó, szinte vallásalapító láz hatja át a keserűséggel, kétségbeeséssel telített, a haláltudatból táplálkozó költészetét, amelyben a világot meghatározó nagy ellentétek abszurditásuk ellenére mégsem oltják ki a világot. A mondat poétikájára építkező költeményekben megszólaló (persona) az állandó halálképzet árnyékában él, valahol az életnek és a halálnak egyedül a vers segítségével átjárható mezsgyéjén, ahonnan nézve az antinómiák inkább kettősséggé minősülnek, hogy végül a költő küldetésvállaló szerepének a makrokozmoszig felnagyítható felstilizálása a következő sorokban nyerjen programszerű rögzítést: „*El kell jutnom önmagamig. // El kell érnem a csillagokig.*”

Jó kis menekülésnek tűnhet a személyes kort a megnyugvás és a lehiggadás korszakaként megélni, a versbéli megszólalást keresztetni a kert, a bokrok, a

fák, a cserjék, a madarak által nyújtott, a napi szemlélődésből fakadó idillel, mint ahogy Pap József is igyekezett természet-azonosuló költészetében érzelmi nullfokra nivellálni a *Kert(v)észnének* című kötetében, de már a címbe oda-követelőzött a zárójelbe tett (v), ami az idillt fenyegető, riasztó sikolyba fordította, és a megnyugvás, az időskori megpihenés, s nem utolsósorban a verset is kertként, tehát szuverén idillikus, kissé hedonisztikus terrénumként megélő szemlélet ellentétpárjaként jelentette meg. Hiszen a kert se már nem az egyéni megbékélés tere: mások saját céljukra használják, még akkor is, ha csak műanyag zacskókat és csomagolóanyagokat dobnak a pázsitra, levizelik a kerítést, vagy csikket pöccintenek az udvarra. Kétkednie kell ezek nyomán a költőnek: valóban elégedettségre jogosítja-e fel a kora (az életkora és létének kora egyaránt), a maga teremtette természeti gettó, vagy inkább rezervátum, és a hite szerint a teljes (ön)megvalósítást jelentő pepecselés a magyar nyelv szavaival, aminek eredményeként versnek nevezett képződmények keletkeznek. Minden kételyt gerjeszt: a kert, mint világmetafora immár nem védtelen, sőt inkább megszegyenyített és megszenteltelenített, az életkor nem mentesít a világ nyikorgó fordulásának szorítása alól, a vers pedig nem egész többé: törött, rosszul csengő edény, amiből nemcsak tartalma folyik ki, hanem porcelánján a máz is megkopik. A költő számára természetesen ez a legtragikusabb tapasztalat: ihletett szava csak „*e világi marad*”, minden csűrés és csavarás, minden vesződé, ég felé lendítés ellenére kitetszik a vers magából fakadó szárnyatlansága, vagy éppen a vele való, magaszosabb értelmet kereső bíbelődés folytán napvilágra kerülő szárnyaszegettsége. Dadogva szól már csak a szó, és vers helyett versvázlat születik: egyszerűen kifordult sarkaiból a világ, nem az már a kert, ami volt, bár a költő a mostani kötetében is egy ciklus erejéig igyekszik ebbe az oszladozó idillbe kapaszkodni; ám hiába, nem az a költő, aki volt, és nem az a vers, ami volt, de az sem, ami lehetett volna. Pap József *Vesződések* című kötetében a zsigerekből feltoluló elemi kétkedés vetül rá a múltra és a jövőre egyaránt – az egyén elé tornyosuló, távlatokat eltorlaszoló „*nűz-vas valóság*” csupán a vers bizonyossága nyomán hágható át, és ez, még ha költőnk esetében ugyan csak a kétely árnyéka alól előbújó lehetőségként növekszik minden tapasztalat fölé, még ha csak bagatellek, vázlatok, elvetélt költemények, dadogások, motyogások révén tárgyiasulnak a teremtő akarás nyomán, még ha a verssel való *vesződések* rávetülnek a kerttel való vesződésekre, és így a két (világ)metafora helyet is cseréli, annyi bizonyos, Pap József összes kételyei közepette csupán egy helyre menekülhet, az önmagával való szembesülés terrénumára, s összes gondjai mellett mégis rendkívül jól érzi magát a versnek nevezett kertjében és a kertnek nevezett versében.

Harkai Vass Éva kötete, *A város bejáratánál*, arról győz meg bennünket, hogy a ciklus címeként felvetett, költészettagadó *No poesis* programvers világa teljesen autonóm teret teremtett a költő számára, és ennek az autonómiának a fő erénye a szabadság, amely a poétikai szabadságban testet öltve sajátos nyelvi arculatot ölt. Ez az arculat befejezett versmondatokban nyilvánul meg, ami szerző-központú olvasatot hív elő, ám az ilyen leszűkítést nyomban ellensúlyozza a versek idézéses intertextualitása, a költemény tárgyával

szembeni ironia és a poézissal szembeni közvetlen, minden magasztosságot elvető magatartás, vagyis a szerző nyelvi-formai készségének kiteljesülése. A költő a versírás lehetetlensége és értelmetlensége fölött vívódik, egészen addig a tragikus pillanatig, amikor cenzúrázza saját episztoláját és a szavakat kipontozással helyettesíti. Rettenetesebb cselekedet ez az öncenzúra még annál is, mint ha meg sem írta volna a verset. A versnek nincs jövője, a jelene pedig keserves. Voltak jeles költők, emlékezetes versek, és ezekkel folyamatos párbeszédben áll Harkai Vass Éva, *Homorú levél* című verse pedig a jugoszláviai magyar költők kötetének vagy verseinek címeiből, soraiból áll össze, ám a versélményeken túlmenően a saját élményvilága egyfelől a tájból igyekszik táplálkozni, másfelől az emlékvilágból kíván pillanatokot megidézni. A tájélményből fakadó „topográfiai költemény”-ek azonban a pusztulással, a világ erőziójával és a rombolással szembesítik a költőt, így talán nem is marad számára más kiút, mint az emlékek közé menekülés, amit versben elképzelve aligha lehetne mentesíteni a nosztalgia indázásától. De csak akkor, ha ez a múlt nosztalgikus lenne. Emlékezzünk csak a szerző revoltprózájára: hát nem a múltjával kívánt benne el- és leszámolni? Könnyen világossá válik, hogy a prózában se nosztalgiával idézhető emlékek a versvilágban se kerülnek, még a jelennel való szembesítés során sem idealizált megidézésre. Sőt, az emlékek útján haladó költő eljut a keserű megállapításig, miszerint „Az emlék álságos, hamis.”, ebből következően a versét végérvényesen és nyomatékosan lezárja: „*Finita la commedia. Ende. Finish.*”, hiába igyekszik a józan elme „giccses cukormáza”-t vonni az ifjúság emlékeire, a költői tudat folyton készenlétben áll a kijózanító tapasztalattal: „*Ami volt, szétesett.*”

A nyomasztó érzés a 2002-es keltezésű versekben látszik némileg felengedni, a vers ekkor már nem manifesztumként vagy topográfiai gyorsfelvételnélként kíván működni, hanem térré tágasul, amelyben a játék, az ötlet, a sziporka, a jelölés nélküli idézés intertextuális hozadéka is versteremtő tényezőként működik, a szó ezekben a versekben, noha a mondat poétikájára építkező költeményekről van szó, nem (csak) kijelent, hanem előhív, asszociál, megidéz.

Danyi Zoltán a lassú elmozdulások verseit gyűjtötte az *Átcsúszik kékbe* című kötetébe: más közös jellegzetességük talán nincs is az egysorosoktól a hosszú leíró versig váltakozó formát öltő költeményeknek, mint a kimért szemlélődés közben lassú elmozdulásokkal körbeforduló, majd megpihenő tekintet tempója, és a látóhatáron belüli részletekre való összpontosításból sarjadó gondolati kép. Szemléletében, filozófiájában, a természethez való viszonyában, végső soron magában a kontemplációban is a nyugati világ kultúr-diktatúrájától való eltávolodás tapasztalható. Ez a kötöttségek alól mentesítő szabadság jelen van a versformák megválasztásában, az ötletes címadásban, a rímes játékokban, ennek ellenére Danyi Zoltán nem tartozik a verset játékként értelmezők közé. Ugyanakkor a szemlélődés korántsem a leírás előfeltétele és nem is öncélú tevékenység. Nem arra szolgál, hogy a lírai én a környezetéből vett mintákból, látványokból jelenségek megtapasztalásából, megismeréséből töltekezzen fel a versírás küzdelméhez szükséges energiákkal, hanem valamilyen nyugalomkeresés, megpihenés, a kontempláció járulékos cselekedete. A

versek ugyanis a környezetből kiemelt motívum higgadt szemrevételezése nyomán haladva a tépelődés, a világ általi faggatottság lenyomatává lesznek, még akkor is kontemplatív tevékenység eredményét mutatják, ha a vers szavai, mondatai nem jutnak el valami, az olvasó által azonnal értelmezhető „gondolat” vagy netán „bölcesség” megfogalmazásáig. Ez teszi verssé Danyi Zoltán líráját: az elhallgatások finom praktikája, a lebegtetés, az apró csusszanások a látvány és az élmény közvetlensége, a megfogalmazás kézenfekvősége és az értelmezés elvontsága között. A vers számára nem a gondolat – mint tartalom vagy bölcesség – kimondásának eszköze, hanem autonóm entitás, önmagáért való létezés. Kötete tanulsága szerint a *Szívások* című prózakötetében bemutatott autentikus epikájához hasonlóan autonóm versvilágot épített.

*

Csorba István *Toronyiránt* cím alá gyűjtötte egybe tárcariportjait. A műfaj szerzői kreáció, két, az elmélet szerint egymással nem igazán érintkező újságírói megnyilatkozást közelít egymáshoz, a szubjektív tárcát és az objektivitásra törekvő, hír- és jelentésértékű riportot. Ha közelebbről vizsgáljuk a két adott műfajt, kiderül, nem is állnak egymástól olyannyira távol, hogy a jelenségekre érzékeny, kiváló tollú újságíró ne ötvözhetné a kettőt. A tárca – Vukovics Géza és Kalapis Zoltán (*Újságírók kézikönyve*. Forum – Magyar Szó, 1989) – meghatározása nyomán „az újságírás műalkotása”, a riport „kifejezésformája egyéni, sajátos, gazdag. Újságírás is, meg részben irodalom is”, akárcsak a tárca, amely úgyszintén köztes műfaj. A riport „emberekről szól, sorsokat tár fel, érdekes helyzeteket állít elénk (. . .) történet rejlik az élmény mögött”, a tárca „alapja valamilyen tény vagy élmény. Feldolgozása írói készséget és stílust, egyúttal újságírói hatásosságot igényel. Az egészből ki kell csendülnie valamilyen emberi, erkölcsi, eszmei mondanivalónak”. Íme, az elmélet máris plasztikusan megjelenítette azt a műfajt, amit imént még szinte képtelenségnek tartott. S miként a puding próbája az evés, a „tárcariport” próbája Csorba István írásainak olvasása. A *Magyar Szó* olvasója ezt megtehetette a lap vasárnapi számaint böngészve, most pedig kötetben nyerhet rálátást a szerző üdítően friss gondolatmenetére, kiváló stílusérzékére, csipkelődő modorára, és a mindennapjainkból kiragadott pillanatok erkölcsi kommentárjaira, mégpedig négy ciklusba rendezve, az elsóban az otthonról hozott történetektől elindulva, a közbülsőkben a jelenünkön átvezetve, az utolsóban pedig kollégáit, s az egykori, még hat tagköztársaságból álló Jugoszlávia szocialista vezetőit megidézve. Csorba István 1959-re vezeti vissza az *életes* írással való ismerkedését, amikor a *Magyar Szó* szerkesztőségében Muhi János ily módon okította: „az életes írást akkor »írja« az ember, amikor pihen; szórakozás közben »kanyarít le« a környezetében zajló történésekből egy darabkát, és hosszabb-rövidebb írás formájában felszolgálja az olvasónak. Nagyon hálás tud lenni érte az olvasó, mert egy pohárka üdítőként éli meg a sok puskaporszáraz, nemritkán semmitmondó információ konzumálása közben.” Csorba István jó tanulónak bizonyult.

Olyanok örömeire jelent meg Vukovics Géza *Villanások* című gyűjteménye, akik nehezen várják ki azt az egy hetet, ami a szerző két szellemes írásának megjelenése között elmúlik – ez az előnye a könyvnek – lehetővé teszi a felcsigázott kíváncsiságnak a folyamatos olvasás általi csillapítását. Vukovics Géza kiváló publicisztikai készségét széles körű, mindenekelőtt művelődéstörténeti jellegű ismeretanyaggal és üde szellemességgel ötvözve Csorba Istvánhoz hasonlóan új műfajt hozott létre a tárcából, amit azonban nem ő, hanem kritikusa, Gerold László nevezett el kultúrhumoreszkeknek még a szerző *Várászszem* című 1988-as gyűjteménye alapján, a mostani kötetre is érvényesnek tartva a meghatározást és leszögezvén, hogy „a megnevezésül szolgáló szóösszetétel első tagját a szerző valóban rendhagyó művelődésbeli jártassága, második tagját pedig írásainak stílusa, hangja indokolja”. Vukovics Géza olvasmányos írásai publicisztikai remekcek, újságírók iskolájában taníthatók: arról szólnak, miként kell nyitott szemmel járni a világban, hogyan kell nyitott elmével olvasni a sajtót, hogyan kamatoztatni a fölszippatott művelődéstörténeti anyagot, hogy mindennek egybefoglalását egy élces csattanóval lezárva az olvasó tájékoztatását, oktatását és sórakoztatását szolgálja egyszerre.

*

Jelentős vállalkozások eredményeit közölte 2003-ban a Forum, köztük magyarságtudatunk elmélyítésének számottevő műveit. Ide sorolom például Silling István *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük*, Bodor Anikó *Vajdasági magyar népdalok III.* és Kalapis Zoltán *Életrajzi kalauzának* második, és befejező, harmadik kötetét, valamint Káich Katalin becskereki színházi monográfiáját. Silling István 1980 óta foglalkozik a népi vallásosság hagyományaival, az archaikus népi imádságokkal, gyűjti, kategorizálja és értelmezi őket. A folklórkutatás a viszonylag fiatal ágazata immár életművé szervesülő munkát példáz a kutató eddigi hét, idevágó témájú kötetében. A mostani vaskos kiadvány jellegzetessége, hogy a bajelhárító és a szenvedéstörténetet idéző népi, vagyis a hivatalos liturgiából kiszorult imádságokat nem csupán összegyűjti, nem csupán rendszerezi, s nem csupán szakrális és profán elemeket ötvöző folklóralkotásnak tekinti és műfaji-poétikai, esztétikai-tartalmi szempontból elemzi, hanem nyelvi jelenségként kezeli, elvégzi a gyűjtött nyelvi anyag fonetikai, morfológiai, lexikai, etimológiai, szintaktikai elemzését, kiemeli a szövegek dialektológiai aspektusait. A könyv azonban nem kimondottan nyelvészeti kiadvány, hanem olyan egyedülálló mű, amely teljességében tárgyalja a vajdasági archaikus népi imádságokat, a Függelékben 330 bácskai és bánáti imádságot ad közre, a több szempontú tanulmányok nyomán pedig „lehetővé teszi egyrészt a vajdasági magyar archaikus népi imádságok eddigi legteljesebb gyűjteményének bemutatásával azok megismerését, a folklórműfaj vajdasági – bácskai és bánáti – hagyományanyagának alapos áttekintését, az imaszövegek tartalom szerint kialakított kategóriáinak vizsgálatát, másrészt bemutatja a vajdasági magyar adatközlők által a régi imádságokban használt nyelvet, a megőrzött releváns nyelvi ősiséget és a mai beszélt nyelv, valamint a nyelvjárások imaszövegeiben előforduló sajátosságait”.

A Forum Könyvkiadó és a zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ közösen jelentette meg Bodor Anikó óriási vállalkozásának, a *Vajdasági magyar népdalok* sorozatának harmadik kötetét. A szerző 1997-ben a katonadalokat, a hétköznapi dalait, szerelmi, tréfás és egyéb dalokat egybefogó gyűjteményét adta közkézre, majd 1999-ben a balladákat, betyár- és pásztordalokat bemutató könyve került sorra, most pedig, a sorozat harmadik kötetében párosítókat, lakodalmas szokásdalokat, szerelmi dalokat közölt. A négyrészesre tervezett sorozat csaknem hatszáz oldalas harmadik kötet a fellelt népdalkincsből 226 dallamot, 20 vőfélyrigmust és 54 kurjantást, összesen mintegy 600 változatot közöl. Az autentikus népi előadás eltűnése magával hozta a lakodalom mozzanatai szertartásjellegének kilúgozódását is, amit valójában elvesztett kincsként gyűjt egybe ez a különösen fontos vállalkozás és a nyomán született harmadik kötet.

Lekerekedett Kalapis Zoltán lexikoníró munkája, az *Ezer magyar biográfia a délszláv országokból* alcímű, háromrészes, *Életrajzi kalauz* című sorozat második (H-Ö), és harmadik (P-ZS) kötetének megjelenésével, hasonló kultúrkincset adván a vajdasági magyarság kezébe, mint Bodor Anikó és Silling István munkái. A több mint másfél évtized kutatásait egybefogó három kötet ugyanis a délvidéki magyarság azonosságtudatát hivatott szolgálni. Az írók, költők, politikusok, tudósok, művészek „csevegő biográfiái” sorának célja, hogy „erőteljesen dokumentálja a teremtő magyar szellem jelenlétét a mi tájainkon is: nyelvterületünk déli részén, a peremvidéken”. A lexikon szerzője az ezer lezárult életmű összefoglalásával nemcsak a közismert nagyságok biográfiáit gyűjtötte egybe, hanem olyanokat is elragadott a feledéstől, akik a maguk szakterületén jelentős eredményeket értek el, de nevük nem vonult be a köztudathba, esetleg szűkebb szakmai körökben emlékezhetek még rájuk, és ezzel egy be nem fejezhető, csak abbahagyható munkának nyitott teret. A kutatómunkán felül még egy nagy erénye van e háromkötetes lexikonnak: a dokumentálás és a szemléltetés mellett a színes, érdekes részleteket is közlő olvasmányos előadásmód. Egyébiránt is nagy élmény a lexikonban lapozni, már csak a szócikkekként szereplő nevek mögül feltárulkozó életrajzok között ívelő feszültség, időlánc, hasonlóság vagy eltérés miatt. Csak véletlenszerűen felütve a második kötetet, egymás mögött találkozhatunk a gondok elől az önkéntes halálba menekülő nyelvészdoktor, Matijevec Lajos, a legendás Mátyás király, majd az illegális pártmunkás, Híd-szerkesztő Mayer Ottmár életrajzával, akit hűtlenség és katonai titok elárulása vádjával a magyar hatóság 1941 őszén kivégeztetett. Sorsok, kész regények sorakoznak ebben a lexikonban.

Káich Katalin is nagy vállalkozásának végére jutott *A nagybecskereki magyar színjátszás története és repertóriuma (1832–1918)* második kötetének megjelenésével. Nem csupán Nagybecskerek magyar színjátszásának áttekintését készítette el, hanem ezzel a munkával tulajdonképpen lekerekítette ilyen irányú vajdasági vizsgálódásait, miután megírta már Zombor, Újvidék, Zenta és íme, Nagybecskerek magyar színjátszásának történetét. A faktográfiai anyag mellett ezekből a kötetekből tájékozódhatunk a hajdani kultúrigényekről, színházi megmozdulásokról. Káich Katalin monográfiája száznyolcvan év távolából

indulva szemléletes képet ad a közönség ízlésvilágáról is, a tizenkilencedik században találva meg a mai közönségnél is ható, az operett, a zenés darab és a népszínmű jellegű előadás iránti igény gyökerét. Nagybecskerek magyar színháztörténetének bemutatásához öt év kutatómunka és nyolcszáznál több kéziratoldal mutatkozott szükségesnek, vagyis két kötet, annak bizonyítékául, hogy eleink hajdani művelődési igényeinek csupán egyetlen szegmense is virágzó gazdagsággal terebélyesedett a tizenkilencedik században és a huszadik század legelején. Térségünkben Nagybecskerekben épült az első kőszínház, 1839-ben. A második kötetben közzétett repertórium 1832 és 1918 között 1110 előadott színpadi mű adatait foglalja egybe, emellett részletes jegyzéket közöl az ugyanebben az időszakban Nagybecskerekben járt színi társulatokról.

A művelődéstörténetész munkája a bogarászás, a kutatás, a következtetés, és végül – a dokumentálás. Németh Ferenc művelődéstörténetész rész kutatásainak tárgyát a Bánság tizenkilencedik századi tárgyi és szellemi emlékei képezik, amelyekkel kapcsolatosan könyvek sorában jelentetett meg feltáró tanulmányokat. Jelen kötetében, az *Úri világ Torontálban* is egy olyan hajdani harmonikus világot igyekszik rekonstruálni, amelyre a kutatásai híján maholnap végérvényesen rátelepedne a feledés mindent egyneműsítő pora. Jóllehet a kötetnek a tárgyi-építészeti emlékektől az úri világ bohémságán keresztül a szellemi eredményekig ívelő szerkezete azt sugallja, hogy a szerző egy korszak teljes feltárására vállalkozott, a könyv a címadásnak megfelelően csupán a bánsági *úri* világgal, a főúri életvitellel foglalkozik, és ennek alapján beszélhetünk elveszett harmóniáról: a kép egyoldalú, a szerzőnek nincs szándékában a kor társadalmi diszharmóniáját fecszegetni. Ez pedig ennek a könyvnek az esetében így van jól: legtöbbször számára éppen a főúri világ hajdani miliője az az ismeretlen, feltáratlan közeg, ahová büszkeséggel, ha egyébbel nem, hát vajdasági vagy bánsági lokálpatriotizmusunk hizlalásának szándékával lépünk be.

A Forum Könyvkiadó által megjelentetett helytörténeti munkák mindig túlmutatnak a pusztá dokumentálás szándékán. Miközben igyekeztek egy időszakot elszakítani a feledéstől és megőrizni a jelenben a jövő számára, föltárták e dokumentálási szándék belső indíttatását, azt a lírai lobogást, ami a történetíró krónikást a tárgyhöz fűzi, s egyben azt is, ami miatt a tényeket statisztikából krónikába kell fordítani. Nagy Sívó Zoltán esetében a Jugoszláviában élő székelységet sújtó három „H”, a halmozottan hátrányos helyzet táplálja a krónikás tüzét, hogy az egykori Hertelendyfalva és a ma már közigazgatásilag önálló Vojlovica népének sorsát lejegyezve ábrázolja, miként is lehet vállalni a peremlétet a főváros árnyékában, a gyárak falvában, ahol nemcsak kisebbségben, hanem ráadásul szórványban is kell élnie egy elhamarkodott telepítés népének. Szórványban töltött kisebbségi peremlét, ez az a bizonyos három „H”, ami egyfelől makacs rátartiságra, másfelől gumigerincű alkalmazkodásra kényszerít, és megtanít, hogy a kisebbségeknek „a meghirdetett jogokat nem szabad komolyan venni, mert nem mindig komolyan adják, komolyan gondolják, amit törvénybe iktatnak”. A vojlovicai székelyek 1883-as telepítésüktől fogva négy impériumváltást éltek meg, mégis mindkét világháború végén úgy tértek vissza a faluba, mint a szülőföldre és a hazába. Nagy

Sívó Zoltán az 1883-tól 1941-ig terjedő időszakot a *Bukovina, mit vétettem?* című kötetében dolgozta fel, mostani, *A főváros árnyékában* című könyvében pedig 1941-től 1991-ig folytatódik az „egy letűnt kor balga visszavárásának évei”-t, a viszonylagos jólét nemzeti beolvadást generáló esztendőit, majd a „többségi nemzet kísértéseinek évei”-t, a letargia korát megjelenítő krónika. Talán a székelység eddigi sorsát elviselhetővé tevő gerincesség diktálhatta a szerző felderengő optimizmusát, amiből fakadóan a média mai világának köszönhetően elviselhetőbbnek tartja a peremléteket, amelyben „a család lehet újra az azonosság tudat vára, a megtartó nyelv és hit őre”.

*

Eddigi művelődéstörténeti, kapcsolattörténeti, színháztörténeti kötetektől és repertóriumaitól merőben eltér Káich Katalin ugyancsak 2003-ban megjelent, *Írások a lélek útjairól* című esszé- és tanulmánykötete. Egy olyan szerző vallomásai ezek az írások, aki belépett a keresők közé, akik „úgy érezték, a tanultság és a tudatosan elsajátított képzettség az életben való helyes eligazodásban nem segít, mint ahogy annak a bölcsességnek a megszerzésére sem alkalmas, mely összhangba tudja terelni a fizikai valóságot az érzelmi, a szellemi és a mentális valósággal, mind egyéni, mind kollektív síkon. Az élet teljességének megélése pedig mindaddig elérhetetlen lesz számunkra, míg a felhalmozott tényanyag és információ mennyiségének függvényeként közelítünk a probléma megoldásához, s valóságként csak azt fogadjuk, ami nem mutat túl az átlagérzések befogadóképességén.”

Káich Katalin a szellemi restség és az önmagát vállalni képtelen gyávaság korszakában indult el a lélek kiművelésének, a szellem spiritualizálódásának útján, hogy a nyugati kultúra büntetés-jutalmazás elvű halálképe, vagy a keleti bölcsélet jobbító-javító tanításának új esélyre épülő okfejtése között a szeretet nyomán járva megtalálja a kiapadhatatlan életenergia forrását, azt a kegyelmi állapotot, amelyben a három részre tagolt létezésben a test, a lélek és a szellem hármassága megéli önmagával és a világgal való harmóniáját.

*

Nem tudott igazán magával ragadni az irodalom értelmzőinek újabb kori vesszőparipája, a tipologizálás, ami szerintem, bizonyára felkészületlenségemből fakadóan, nem nyit kellően széles távlatot a műalkotások értésében és interpretációjában, inkább egy szűk folyosón tapogatózik, igaz, szemernyit se rettegve attól, hogy zsákutcában jár. Gerjedő ellenérzésemet csak táplálta Bombitz Attila meglátása, miszerint „egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy tipológiai rendszerek felállításával bármi lényeges elmondható egy korszak irodalmiságáról”, és Borbély Szilárd észrevétele, hogy „az egyre inkább elnehezdedő értelmezői nyelv az akadémiai és egyetemi világon túl alig tud hatást kifejteni vagy olvasókat toborozni”. Hózsza Éva Mándy Ivánról szóló könyve, *A novella új neve* függetlenül attól, hogy Hózsza Éva írásait mindig élvezettel olvasom, és attól is, hogy Mándy prózaművészete távol áll tőlem, alcímével riasztott: *Mándy Iván novelláinak tipológiája és szövegközi értelmezése*. Tény

azonban, hogy a szerző által alkalmazott, és Bányai János recenzens által neki tulajdonított „nyitott tipológia” és „tipológiaköziség” kategóriákban való gondolkodás életessé teszi a dolgozatot. „Mándyt úgy kell olvasni – írja Hózsza Éva –, ahogyan ő olvassa újra és újra a látszólag változatlan történetet, amelyet már máshol szintén olvashattunk. Még az is előfordulhat, hogy ő írta le régebben.” Vagy később: „Mándy tehát egészen különös *belső* paródiát valósít meg, amellyel saját novelláját és én-elbeszélőjét parodizálja, mindez az öntükrözés mozzanatához kapcsolódik.” Rengeteget megtudhat az olvasó e könyv alapján Mándyról, írásművészetéről, az egészében továbbra is feltáratlan motívumrendszeréről és nem utolsósorban szövegeinek nyitott tipológiájáról és szövegközi értelmezéséről, mindenekelőtt annak köszönhetően, hogy Hózsza Éva dolgozatában kiválóan ötvöződik az irodalom iránti érzékenység, az irodalomértés készsége az irodalomtörténeti ismeretekkel és az irodalomelméleti felkészültséggel, a széles körű érdeklődéssel és tájékozottsággal. Vagyis könyve szakembereknek ajánlható.

Bányai János tanulmányait és kritikáit egybefogó kötete, az *Egyre kevesebb talán* a tipikus irodalomcentrikus vajdasági értelmiségi írásbeli megnyilvánulásának alapmintája: az író ember önfaggatásainak lenyomata, reagálásai az (irodalmi) élet fontosabb és periférikusabb jelenségeire, amit áthat a továbbvívés lehetetlenségének érzése. Már a bevezető esszé témája is maga az esszé, pontosabban az, hogy miként vette át az esszé a regény helyét a lényegében „hontalan”, vagy „szigetlakó”, a nyelvi erózióval küzdelmet folytató (nemzeti) kisebbségi magyar írónál, mindenekelőtt Végel Lászlónál (és részben Juhász Erzsébetnél). Bányai figyelme Végelnél még hosszasan elidőzik, írásainak metaforikus motívumvilága akkor is rímel Végelével, amikor nem az ő művét tárgyalja. A kötetben tanulságos tanulmányt olvashatunk az *Új Symposium*ról és a *Kalanyár*ról, Németh László kritikáírásáról, Kertész Imre munkáiról, Esterházy Péter és Závada Pál regényeiről, Petri György költészetéről, a honi kortársak munkái közül Végel könyvein kívül még Faragó Kornélia, Vasagyi Mária és Gerold László munkájával foglalkozik, illetve Gion Nándoréval, de már csak a nekrológok között. Az utószó helyett közölt *Megértés és értelmezés, Az irodalomértés anomáliái* című és *Idegen tollakkal ékesített előadás vajdasági magyartanároknak* alcímű összefoglaló pedig az irodalomtudós és pedagógus ars poeticájaként olvasható összegzés és áttekintés.

Bori Imre 1967-ben már megjelentetett egy, vagy ha szörszálhasogatók is olvassák e jelentést, akkor számukra pontosítva: egy „fél” könyvet Juhász Ferenc költészetéről *Két költő* címen, amelyben a másik költő Nagy László volt. Most *Az élet és a halál Ósfája alatt* címen gyűjtötte egybe az alkotóra vonatkozó tanulmányait. Megakad a szemünk a könyv címén, a fa, az életfa, a családfa, a világfa többszörös előfordulása a tanulmányok címében (*Az életfától a családfáig: A családfától a világfáig*), illetve a fa helyett a fű említése (*Fűszál-eposz, avagy tükör a versben*), a (világ)fához hasonlatos agancsot hordozó szarvas idézése (*Juhász Ferenc „szarvas-éneke”*) olyan szilárd alapú motívumrendszerre utal, amit Bori Imre Juhász Ferenc költészetét vizsgálva a jelen könyv tanulsága alapján kiváló érzékkel kitapintott. A szövegek eredeti meg-

jelenését figyelembe véve negyvenöt, az előkészületeket tekintve inkább ötven év figyelemösszpontosítását dokumentálja a jelen kötet. (Biztosan akad nyelvfilozófus, aki összeszámolja, hányszor használtam ebben az írásban a kiváló, kiemelkedő és hasonlóan kitüntető tartalmú jelzőket, de a jelen pillanatban a saját életkorommal majdnem azonos idejű vállalkozás nyomában járok, s bizony azt is meg kell számolni, 2003-ban hány, több évtized munkáját szintetizáló munka jelent meg a Forum Könyvkiadónál.) Bori Imre figyelme az 1958-as kezdetet és a könyvet lezáró 2003-ig három terjedelmesebb periódusban, 1965 és 1970, 1987 és 1989, valamint 1991 és 1993 között összpontosult Juhász Ferenc munkásságára. Midőn tudomást szereztem a könyv megjelenéről, önkéntelenül is arra gondoltam, mi időszerűsítette a költővel való foglalkozást, és még mielőtt elolvastam volna, egy másik könyvben, Bányai János fentebb idézett esszégyűjteményében leltem meg a választ: „A nagy versnek nincs irodalomtörténete. A szépnak sincs. Az irodalmi értéknek sincs. Van azonban az irodalom intézményeinek története . . .” Valóban, a hetvenes és nyolcvanas években Juhász szólavázó, látomásos költészete relevációértékű volt számomra, és noha azóta már többet tudok mind a költőről, mind a költészetről általában, emlékszem néhány kortalan alkotására, amelynek nem története, hanem az esztétikai tapasztalásra épülő, áthagyományozódó értéke van. Vagy miként Bori Imre írja Juhász Ferenc egyik kötete kapcsán: „Lélegzetelállító gazdagság ragyog ebben a költői ajándékban: teljességre törően a természeti, az »emberségi« és költői Mindent írta . . .” Miközben Bori Imre is ékszerdoboznak tekinti Juhász költészetét, költői bravúrok tobzódásának, „amelyekkel mestermunkaként életképeit megteremti, felhasználva a hétköznapok látványát és a képzelet merész ragadmányait”, így egymásba fonódásukban tárja fel e költészet artisztikus és emberi forrásvilágát, a valóságtól a képzelet felé vágó látomásosságot, a formával következetes következetlenséggel birkózó gondolatot, amely határozott lépésekkel tör a költőiség felé, a lét és a metafizika nagy misztériumainak, az életnek és a halálnak, az élet és a mítosz párhuzamának, a családi (személyes) életnek, valamint az élet geneziséét és nemeziséét hordozó teremts- és üdvtannak a poétikus megragadása irányába.

Ezzel az összegzés végére értünk. Ha sikerült azt leírnom, amit gondolok, akkor bizonyára a figyelmes olvasó előtt is világossá válik, mennyire harmonizálnak egymással a 2003-ban megjelentetett Forum-könyvek¹: a szépirodalmiak a kitárulkozó hazátlanság, a nemzeti dezintegrálódás, a személyes ellehetetlenülés, általános erkölcsi erózió közösségi és szubjektív megélését igyekeznek formába öltetni, míg a tudományos dolgozatok ugyanettől a szellemi-egzisztenciális fenyegetettségtől vezérelve a vajdasági magyarság identitástudatát tovább pillérező művekként tárgyasulnak.

De hát hányan olvasnak ma könyvet?

JEGYZET

¹ A Kiadónál ugyancsak 2003-ban megjelent alábbi kötetek nem képezik ezen ismertetés tárgyát: *35 éve együtt.* (A jugoszláviai magyar televíziózás története) *A Kalangyu* Kosztolányi-számának reprintje

Tibor Varadi–Bernadet Bordaš–Gašo Knežević: *Medunarodno privatno pravo* (egyetemi tankönyv)

Jedina priča (Válogatás az 1990 és 2000 között megjelent vajdasági magyar prózából; Vickó Árpád fordítása)

Vida Ognjenović: *Az öreg falióra* (elbeszélések; Borbély János fordítása)